

INGENTING OM NATTERGALEN

a v T e n n e s s e e W i l l i a m s

Omsetjing: LARS AMUND VAAGE • Dramaturg: CECILIA ÖLVECZKY

Regi: ALEXANDER MØRK-EIDEM • Scenografi/kostyme: KARI GRAVKLEV • Lysdesign: TERJE WOLMER

Eva Crane: ANDREA B. HOVIG • Jim Allison: OLE SKJELBRED-KNUDSEN • Direktør Whalen: SVERRE BENTZEN
Fru Bristol: JORUNN KJELLSBY • Butch O'Fallon: REIDAR SØRENSEN • Dronninga: BERNHARD RAMSTAD • Joe: ANDERS T. ANDERSEN
Kretsmeister: BJØRNAR TEIGEN • Matrosen: JON EIVIND GULLORD • Ollie: ISSAKA SAWADOGO • Schultz: STÅLE BJØRNHAUG
Mcburney: RAGNAR DYRESEN • Veslegut: VICTOR ASHBY • Fængselspresten: SVEIN ERIK BRODAL • Pastor Hooker: PER SCHAANNING
Monsieur: CHERIF RABHI • Mex: JON BERLE • Goldie: INGRID JØRGENSEN

Musikk: Nine Inch Nails • Glenn Miller Orchestra • Chopin

Inspisient: KRZYSZTOF SELIGA • Maske: THORILD BRATTEN • Lyd: IGOR ZAMARAJEV • Lysmeistrar: JØRN LANGSHOLDT /RUNE ASPEGGEN
Rekvisitør: PÅL BRANZEG • Sufflør: MARTHA ORTEN • Scenekoordinatorar: KARL OTTO TANGEN /BIRGER KINGSRØD
Kostymekoordinator: KIRSTEN HØIDAHL • Regiassistent: CATHRINE OZGA • Videoteknikk: JOHNNY YEN

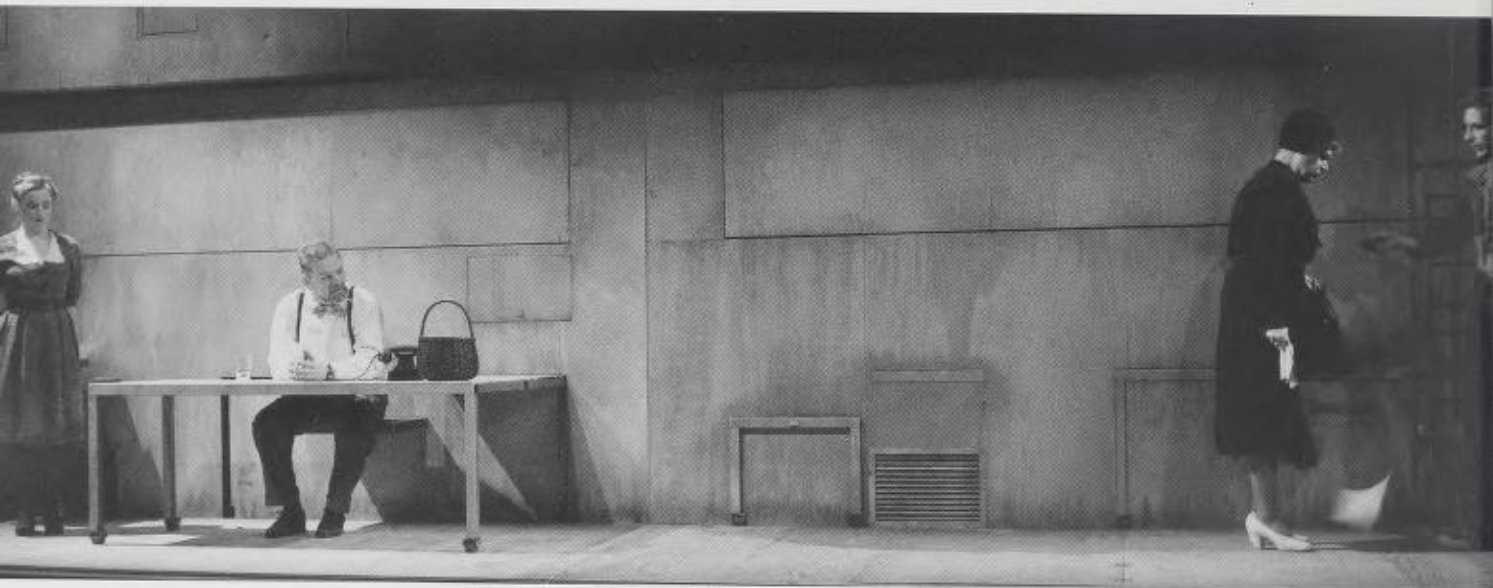
Foto: MARIT ANNA EVANGER

Forlag: Nordiska Strakosch Teaterförlaget

Premiere 6. april 2000 på Scene 2

det norske teatret

NB Rana
Depotbiblioteket

INGENTING OM NATTERGALEN

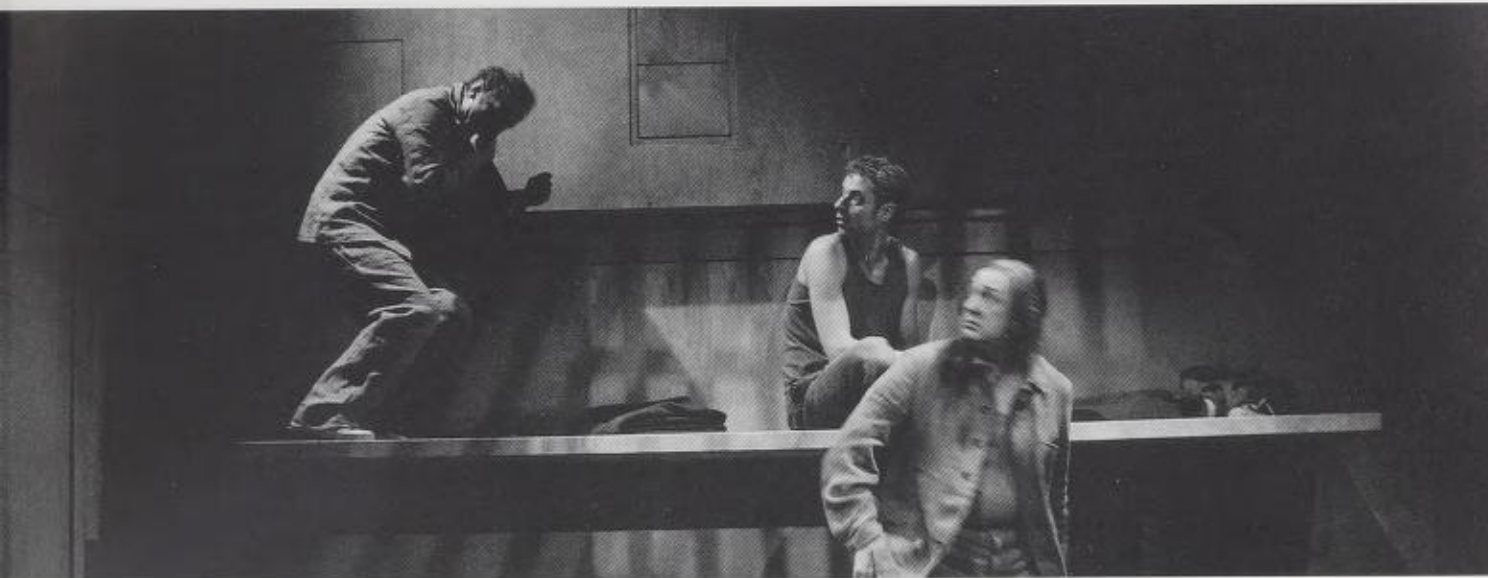
Det var ein teaterhistorisk sensasjon da The Royal National Theatre i London framførte Tennessee Williams ungdomsverk NOT ABOUT NIGHTINGALES i 1998. Stykket, som vart instruert av Trevor Nunn, hadde stor suksess i teaterhovudstaden.

Det er Vanessa Redgrave som skal ha æra for denne teaterhendinga. Ho er ein av Storbritannias største teater-

personlegdomar med mange framstående rollelolkningar bak seg både på teaterscenen og på film. Ho fekk sitt gjennombrøt som Rosalind i Shakespeares AS YOU LIKE IT i Stratford i 1961.

På hennar mangslungne repertoar står også mange av Ibsens monumentale kvinneroller. Her i landet gjesta ho Ibsenfestivalen for nokre år sidan med ei storarta tolking av fru Alving i

GJENGANGERE. Den frittalande radikalar Vanessa Redgrave har ofte vore omstridd. Engasjementet hennar for å få spelt INGENTING OM NATTERGALEN, som hadde lege gløymt i 60 år, kan ein òg sjå som eit uttrykk for ekte politisk engasjement. Fengselsinstitusjonen og soningsforhold kjem stadig opp som eit politisk brennbart tema. Vi presenterer eit utdrag av forordet til den første trykte utgåva av INGENTING OM NATTERGALEN.

*Vanessa Redgrave
Januar 1998*

Mange har spurt meg korleis det gjekk til at eg fann *INGENTING OM NATTERGALEN*. Svaret er det enklast moglege. Eg las forordet som Tennessee skreiv i 1957 da *ORPHEUS DESCENDING* var sesong-suksess på Broadway - *DET FORGANGNE, DET NOVERANDE OG DET SOM KANSKJE BLIR*.

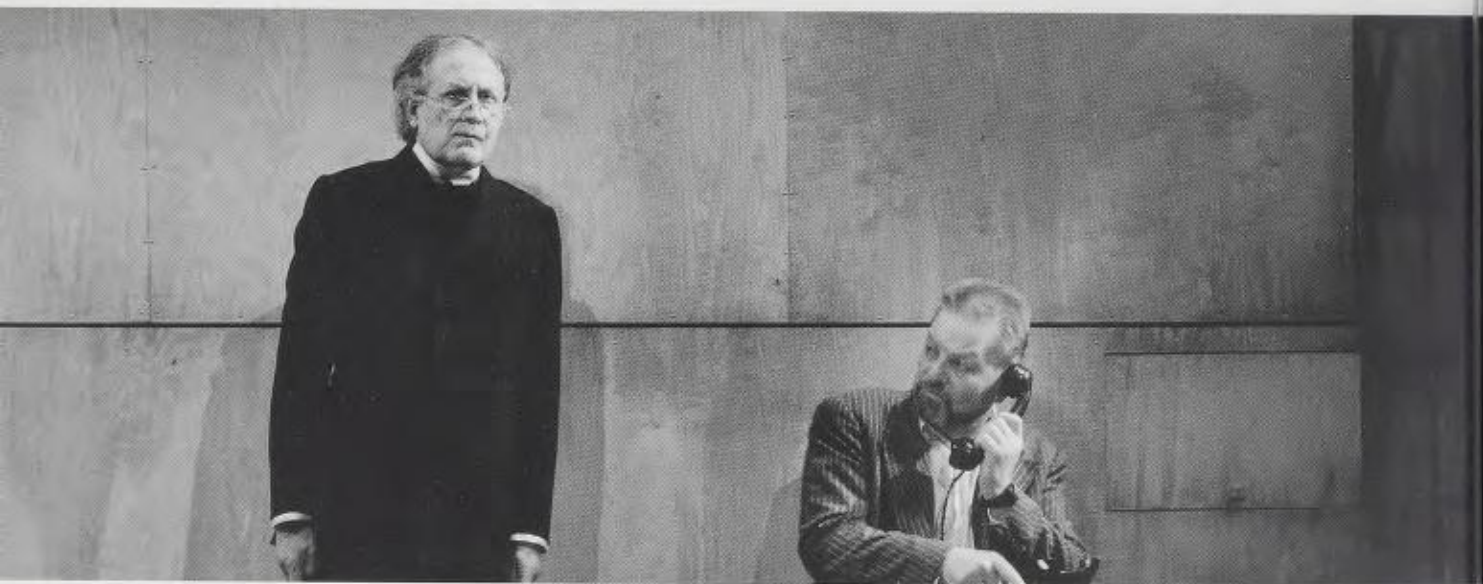
«Og så drog eg tilbake til St. Louis igjen og skreiv det fjerde lange skodespelet mitt, det beste av stykka mine. Det vart

heitande *NOT ABOUT NIGHTINGALES* (*INGENTING OM NATTERGALEN*) og handla om fengselslivet. Sidan da har eg aldri skrive noko som kan måle seg med dette i vald og gru. Det var nemleg basert på noko som verkeleg hende omlag på den tida: ei gruppe steile straffangar - sende til refsing i eit heitt rom dei kalla «The Klondike» - vart bokstavleg tala - steikte levande.»

I 1993 starta Corin Redgrave, Kika Markham og eg teaterselskapet vårt, *Moving Theatre*. Eg spurde Maria St. Just, som forvaltar Williams' eigedom ut hennar levetid, igjen om *INGENTING OM*

NATTERGALEN, som ho ikkje hadde lese, og ho lova å finne manuskriptet for meg.

«There you are Tall Girl!» ropa Maria triumferande i det ho med den eine handa kasta det ettersøkte manuskriptet bort på kjøkenbordet i *Gerald Road* og strekte ut den andre handa for å røre i ei herleg svart suppe laga av sopp som var plukka i «Wilbury»-skogane. Eg slukte suppa og skodespelet, og eg visste med det same at dette må framførast. Spørsmålet var når og korleis, for *INGENTING OM NATTERGALEN* er eit ensemblestykke som krev stor innsats og mange prøver.

Først på året 1996 flytta Moving Theatre til Texas og vart slått saman med Alley Theatre, Houston, i ein sesong med spennande repertoar - JULIUS CAESAR og ANTONY AND CLEOPATRA. I teaterselskapet vårt bygde vi på ein avtale om at vi skulle gjengjelde invitasjonen og spele eit stykke i London. Vi var samde om at det mest naturlege - sidan vi nettopp hadde spela den store engelske dramatikaren - ville vere å velje eit stykke av den store amerikanske dramatikaren som ikkje hadde vore spela før, Williams. Eg arbeidde i mange timar ved Harry Ransom Humanities Research Centre, The University of Texas i Austin, der det eldste Tennessee-arkivet finst, det som inneheld det manuskriptet som

Maria hadde skaffa meg. Der er det 13 store mapper med utkast og korrigerde utkast til scenar av INGENTING OM NATTERGALEN, frå Tennesseees arbeidsbord. Eg fann den nokså summariske refusjonen av stykket frå Group Theatre. Eg fann òg mange avisutklipp frå 1938, om styggedommen i «Klondike».

«Ein dag i slutten av august skjedde det at 650 innsette i Philadelphia County-fengslet i Holmesberg, PA, slo til mot den ein-sidede dietten med hamburger og spagetti, og nekta å ete kveldsmaten. Tre dagar seinare vart dei nakne, torturerte kroppane til fangane funne i ei lufttett celle. Dei var skambrende til døde. Ei gransking vart sett i gang. Fange-

vaktarane og sjefane vart arresterte. Folk i Amerika vart sjokkerte da dei fekk vite at 25 ustyrlige fangar hadde fått «hot stream treatment» (behandling med kokande vatn). Det vart ropa om «rettferd». Men det finst lite rettferd i dei fleste amerikanske fengsla, og distriktsfengsla er vanlegvis dei verste når det gjeld dette.»

Look Magazine, 11. oktober 1938

[...] Tennesseees første tittel på stykket var: THE REST IS SILENCE! THIS PLAY IS DEDICATED TO THE MEMORY OF FOUR MEN WHO DIED BY TORTURE IN AN AMERICAN PRISON, AUGUST, 1938 (RESTEN ER STILLE. DETTE STYKKET ER DEDISERT TIL MINNET OM FIRE MENN SOM

DØYDDE AV TØRTUR I EIT AMERIKANSK FENGSEL I AUGUST 1938). Utkastet som han sende til Group Theatre, hadde tittelen NOT ABOUT NIGHTINGALES - med allusjon til det diktet av John Keats som fangen Jim les i stykket. Denne teksta hadde Tennessee gitt dedikasjonen «For Clarence Darrow, the Great Defender, whose mental frontiers were the four corners of the sky». Eg fann to blyant-notat på to av avisutklippa: «Dersom du synest at stykket mitt er melodramatisk - les dette!», og: «Og dei seier at stykket mitt er melodramatisk!»

No er det 60 år sidan fangane vart drepne og Tennessee skreiv INGENTING OM NATTERGALEN. Trevor Nunn set no opp stykket for Royal National Theatre i samproduk-

sjon med Moving Theatre, i samarbeid med Alley Theatre of Houston, Texas. Straff er eit svært aktuelt tema no både i Europa og i USA. I Alabama og Texas er det oppretta lenkjegjengar igjen; vi får jamvel sjå unge kvinnelege fangar i tvangsarbeidsgjengar. Bror min, Corin Redgrave, som spelar «Boss» Whalen, fengelsdirektøren i stykket, klipte ut ein reportasje i den britiske avisa THE INDEPENDENT i fjor haust.

«Fangevaktarar frå Hays State Prison i Georgia har vitna om den brutale slåinga av fangar. Fangane vart sparka, slått og trampa på, somme nakne, somme bundne; blodet deira dekte ein ti meter lang betongmur. Southern Center for

Human Rights førte ei rettssak for nokre fangar. Direktøren i sentret, Stephen Bright, sa: «Det er ikkje uvanleg at fangar fortel at slike ting skjer; det som er forunderleg er at fangevaktarane stadfestar at det er sant.»

Så Tennessee hadde altså rett da han skreiv om det tidlause i dette stykket...

«Eit stykke kan vere fullt av vald og sterk handling - likevel kan det ha den spesielle appellen som fører til ettertanke og skaper eit klima for viktig tragedie, når det er teke vare på visse aktuelle tilhøve og vilkår.»

[Omsett av Leif Mæhle]

HOLLYWOOD I FENGSEL

Av Osman Kibar

Alt i 1913 kom THE FIGHT FOR RIGHT - om korleis ein fabrikkeigar nådeløst utnyttar tvangsarbeidarar. Men det var først under depresjonsåra at Hollywood for alvor tok til å interessere seg for fengsla. Trettitalet var gullalder for fengselsfilmene, og det var i denne perioden Tennessee Williams skreiv NOT ABOUT NIGHTINGALES, i kjølvatnet av ei rekkje filmproduksjonar som vekte oppsikt og som mange på den tida kom og såg.

Grunnen til draumefabrikkens omfattande interesse for livet i fengsel var nok ikkje like godt forankra i ideal om å peike på urettferd i samfunnet som den sjansen som baud seg til å utvide utforskninga av dei kriminelle si verd på film. Gangsterfilmen var den mest markante tendensen i Hollywood, med filmar som LITTLE CAESAR og PUBLIC ENEMY, der sympatiske, desperate anti-heltar nødvendigvis vart kriminelle på bakgrunn av eit samfunn i økonomisk og sosialt forfall. I byrjinga av tiåret hadde dei innført den vidkjende Hays-koden,

eit strengt regelverk for moralsk korrekte skildringar på film, og den fremste utfordringa for studioa var dermed at det vart mogleg å skildre umoralsk framferd, samtidig som dei «gode» elementa i historia vog opp mot det koden definerte som uakseptabelt.

Dersom nokon utførte dårlege handlingar, måtte dei få sitt motsvar i straff og eventuell forbetring av den syndige som resultat. «Det gode og det vonde skal aldri blandast i hop i skildringane,» heitte det i regelverket til koden. Fengselsfilmene tillet nettopp dette, samtidig som dei gav tilskodarane eit fascinerande og skremmande, gjerne sensasjonelt innblikk i institusjonane. Uroa over vilkåra for fangane kan dermed like gjerne tolkast som eit nyttig alibi for Hollywood-studioa i denne perioden: «Sjå publikum på veg ut av kinoen! Kvinner ... med tårer i augo! Menn ... klare til å kjempe.» Slik averterte studioa for I AM A FUGITIVE FROM A CHAIN GANG (1932), som var basert på verkelege hendingar like eins som stykket til Tennessee Williams og ei rekkje andre filmar.

Hovudpersonane var som regel uskuldig dømde, skulda for brotsverk dei aldri

hadde gjort. Filmene tematiserte dei umenneskelege tilhøva, kampen mot autoritetane, og publikum i depresjonstida identifiserte seg med fangane sine kjensler av maktesløyse og draumar om flukt og kamp for å overleve. Somme av dei fremste regissørane i Hollywood leverte på trettitalet kvar sine fengselsfilm. SCARFACE-regissøren Howard Hawks laga THE CRIMINAL CODE, der han utforska dei menneskelege drama mellom dei innsette, medan den tyske METROPOLIS-regissøren Fritz Lang i eksil laga YOU ONLY LIVE ONCE, der fengslet vart ein metafor for USA på trettitalet.

Med nokre få unntak har fengslet først og fremst vore eit utgangspunkt for spenningseventyr eller patosfylte drama gjennom den amerikanske filmhistoria. Eit breitt persongalleri med ulike typar menneske, eit sosialt system som er førehandsdefinert av eit klart hierarki, ein gitt situasjon der konfliktane er skjerpde . . . Årsakene er mange til at manusforfattarar blir fascinerte av fengsla. Innbaka i genren er flukttemaet, det sosiale opprøret og draumen om eit betre liv. Dei gode og dei vonde og dei livsviktige spørsmåla rundt val, sjansar og lagnad konstruert i eit overskuelig, avgrensa rom.

Grovt skissert har fengselsfilmen tidt og ofte kome tilbake i Hollywood i bølger om lag kvart tjuande år, den tida det tek for ein kinogåande generasjon å bli erstatta av den neste. Men i motsetnad til andre etablerte genrar, har ikkje oppattakinga hatt noko potensiale for fornying innanfor fengselsfilmen, som eigentleg ikkje kan seiast å representere ein genre for seg sjølv på line med westernfilmen eller musikal-filmen. Det er snarare ein funksjonell «setting». B-filmprodusentar og action-entusiastar har vore dei vanlegaste brukarane av denne «settingen», der handlinga spenner frå variasjonar over FLUKTA FRÅ ALCATRAZ til den særskilt merkelege undergenren «kvinne-fengselsfilmen» frå og med femtitalet, med utislørte, seksualiserte framstillingar av kvinnelege fangar, med ei erotisering av det lesbiske, dominans og underkasting i produksjonar med mykjeseiande titlar som THE BIG DOLL HOUSE og CAGED HEAT. På syttitalet kom det også meir seriøse variantar som BRUBAKER, med Robert Redford i rolla som Tom Merton, mannen som oppdaga systematisk misbruk av fangane i eit fengsel i Arkansas - enda ein film basert på ei historie frå det verkelege livet og som var godt forankra i den radikale, samfunnskritiske tendensen i dette tiåret. Hollywood har like ofte besøkt fengsel i utlandet med utgangspunkt i fiendens territorium eller smugling, med eit svært skjematisk og

ofte framandfiendtleg resultat, frå MIDNIGHT EXPRESS til HANOI HILTON. Andre variantar er filmar om krigsfangelæger, frå BRUENE OVER ELVA KWAI til HJORTEJEGEREN og RAMBO III. I fram-tidsvisjonar som ESCAPE FROM NEW YORK (1981) eller JUDGE DREDD har skildringar av ekstreme fantasiar om morgondagens fengsel vorte ein viktig del av underhaldninga.

Utan omsyn til varisjonar har motiva vorte verande dei same i fengsels-filmene heilt sidan dei byrja: Den stoiske hovudpersonen med stor viljestyrke, den feige informanten, den mentalt skakkjørte, mobbeofferet, eller dei gode og dei vonde vaktene - eit rollegalleri som òg har gjort sitt til å gjere genren lett å vurdere på førehand og lite lønnsam. På nittitalet har fengselsfilmene vorte eit utgangspunkt for sosiale filmar som først og fremst problematiserer dødsstraff, frå DEAD MAN WALKING til DEN GRØNE MIL - enda ein Oscarnominert film om temaet, basert på Stephen Kings roman. Den nylege kinoaktuelle HURRICANE var eit drama om rasisme, med utgangspunkt i lagnaden til den skuldlaust dømde boksaren Rubin Carter. I dag vil ein forbinde fengselet med seriøse filmproduksjonar som har ein klang av sosial medvit og kunstnarleg tyngd i Hollywood, som nesten kvart år reknar med lansering av filmene til Oscar-sesongen. Frå å starte i ei tid på trettitalet da diktetet frå industrien

gjekk ut på at filmene ikkje måtte senke den moralske standarden til publikum ved å la sympatien kome dei kriminelle til gode, har fengselsfilmen sytti år seinare praktisk tala vore ein arena for moralsk fordjuping i Hollywood. Det er likevel verdt å merke seg at graden av kontroversielle problemstillingar er proposjonalt med avstanden i tid. At Tennessee Williams drama var for kontroversielt for si tid er truleg òg grunnen til at det aldri vart sett opp i samtida, trass i overveldande positiv mottaking i miljøet, m.a. hos Elia Kazan frå Group Theater.

Det som er felles for alle fengsels-filmene, er at dei speglar av rettferds-sansen i si tid, anten dei handlar om skuldlaust dømde, fangar som har sona si straff og prøver å starte på nytt igjen, eller ikkje får sjansen, så vel som ei systematisk umenneskeleg handsaming av fangane som gjer dei til beist. Rettferda sigrar som regel i desse filmene - noko som gjer sitt til å avgrense, men òg avslutte konflikten innanfor veggene til fengselet som blir skildra i den aktuelle filmen. Kanskje er det på grunn av dramatiseringas nødvendige avgrensingar at fengselsfilmene som regel endar med å stå fram som like avsideliggjande, isolerte og daterte «unntakstilfelle» som institusjonane dei handlar om.

[Til nynorsk ved Leif Mæhle]

ALEXANDER MØRK-EIDEM gjekk ut regilinja ved Statens Teaterhøgskole i 1998. Med DON PERLIMPLINS KJÆRLEIK TIL BELISA I HAGEN av Garcia Lorca, gjorde han stor lukke siste året på skolen. Han vart straks ein ettertrakta, ung regissør som fekk tilbod frå fleire av dei store teatra, også i utlandet.

Han gjorde diplomarbeidet på Trøndelag Teater, har seinare sett opp på Den Nationale Scene i Bergen, på Torshovteatret i Oslo og i Ungarn. I 1999 vart

han nominert til Hedda-prisen som beste regissør for DEN 25. TIMEN av Per Olov Enquist.

OPEN SCENE

Open Scene er eit treårig prøveprosjekt som har som mål å integrere ressurspersonar og kunstnarar med fleirkulturell bakgrunn i norske kulturinstitusjonar. Norsk Kulturråd samarbeider med Det Norske Teatret om Open Scene, som er eit av fire signalprosjekt som blei lansert av regjeringa hausten 1997. For første gong

har Open Scene halde audition for roller i repertoaret ved Det Norske Teatret.

ISSAKA SAWADOGO frå Burkina Faso har bakgrunn som skodespelar, musikar og dansar. Sawadogo har i sju år vore knytta til Théâtre de la Fraternité der han har gjort roller som Hamlet og Peer Gynt. I Noreg har han hatt roller m.a. ved Teatret på Torshov og Nationaltheatret. I tillegg har han arbeidd med film, no sist i Catrine Telles BALLEN I ØYET.

VICTOR ASHBY er frå Los Angeles der han har utdanna seg innan teater og film. I Noreg har han hovudsakleg arbeidd med reklamefilm, m.a for Dent, Biola og Levis. Rolla som Veslegut er debuten hans på ein norsk scene.

CHERIF RABHI har bakgrunn frå fransk teater der han har halde på med barne- og mimeteater. Han har tidlegare vore med i eit prosjekt i regi av Open Scene – Kjetil Skøiens **BLEKKHUSETS NATT** som blei sett opp på Black Box i 1999.

TENNESSEE WILLIAMS

er ein av vår tids store teaterdiktalar og velkjend for stykke som **SPORVOGN TIL BEGJÆR**, **GLASMENASJERIET**, **IGUANA-NATTA**, **KATT PÅ HEITT BLIKKTAK** m. fl. Han er den første verkelege dramatikaren frå The Deep South, fødd (1914) og oppvaksen i Missouri.

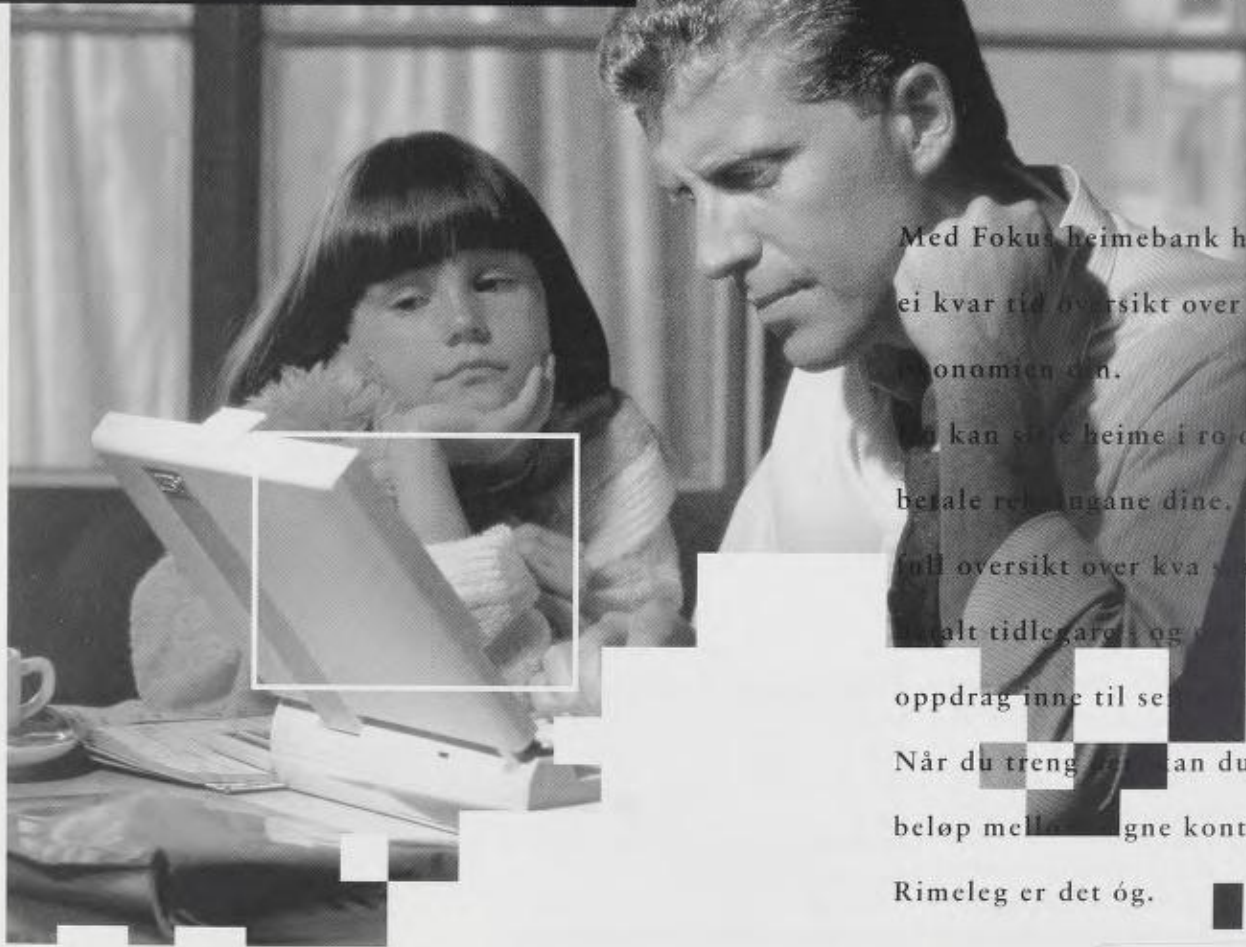
Etter studiar ved ulike universitet slo han i 1944 for alvor igjennom med **GLASMENASJERIET**. Han skildrar storbynevrosar, Amerikas tapte uskuld, og tar livet av den amerikanske draumen. Han er samfunnskritikar, men

engasjementet hans har lite med intellektuell argumentasjon å gjere, det er kaotisk, romantisk, kjenslesterkt og bittersøtt dekadent og har vore med å prege vestleg teater og film i heile etterkrigstida.

Programredaksjon: Cecilia Ölveczky, Alexander Mørk-Eidem,
Signe Bjørvik, Ida Michaelsen
Grafisk formgeving: Knut-Jarle Hvitmyhr
Trykk: Falch AS

Heimebanken

-full oversikt

Med Fokus heimebank har du til
ei kvar tid oversikt over
økonomien din.

Du kan sjå heime i ro og mak og
betale regningane dine. Du får
full oversikt over kva som er
betalt tidlegare, og så det ligg
oppdrag inne til seinare betaling.

Når du treng det kan du overføre
beløp mellom ulike kontoar.

Rimeleg er det òg.

fokus.no

Unødvendig brutalitet i amerikanske fengsel

Amnesty International har avdekt eit system som er prega av unødvendig, men offisielt godteken brutalitet i fengsla i USA. Mange institusjonar er gjennomsyra av vald - vald mellom fangar som personalet ikkje stoppar, men òg ved at vaktane mishandlar innsette, med slag og spark og seksuell mishandling. I mange fengsel er det også mykje bruk av ulike innretningar for å kontrollere fangane, elektrosjokk-belte, fot- og armlenkjer og pepparspray - metodar som ofte er fælslege og i somme tilfelle livstrugande.

I 1997 sat det 1,7 millionar menneske i fengsel i USA. Dette var meir enn tre gonger så mange som dei som sat i fengsel i 1980. Om lag 50% var svarte, jamvel om svarte representerer berre 12% av folkemengda. Kvinnedelen av dei innsette har auka urimeleg mykje. Medan det sat 5 600 kvinner i fengsel i 1970, sat det 75 000 i 1997. Mesteparten av aukinga gjeld kvinner fengsla for narkotikabrottsverk.

Under mottoet «Menneskerettar for alle» starta Amnesty International ein kampanje mot overgrep i USA i 1998. Dette mottoet peikar på dei mange slagsidene i det amerikanske retts-

systemet. Økonomiske, sosiale og etniske faktorer spelar inn på den handsaminga som ein person får hos politiet og i domstolar og fengsel. Når opinioenen aksepterer dette, er det truleg fordi somme meiner at forbrytarar og mistenkte forbrytarar gjennom handlingane sine har fråskrive seg rettane sine til anstendig behandling. Politikarar forsterkar dette ved å påleggje stadig meir straff som einaste løysing på kriminalitetsproblemet.

Likevel er det vel få som vil forsvare mishandlinga av Robi Lucas medan ho sat i fengslet i California i 1995 og 1996. Av uforståelege grunnar vart ho og tre andre kvinner fengsla i et mannsfengsel. Kvar natt opna vaktane døra til cella og inviterte mannlege fangar til å valdta kvinnene. Da Lucas leverte skriftleg klage, vart ho først valdteken av tre menn og sidan truga på livet dersom ho ikkje trekte tilbake klaga. I dag har ho vunne ei rettsak mot delstaten, som gir henne rett til å inspisere fengslet. Etter det Lucas seier, måtte ho gjere dette fordi: «Da eg slapp fri, forlét eg fangar som skulle bli verande resten av livet innanfor dette systemet. For deira skuld kjende eg eit stort ansvar for å få til endringar.»

Tortur Urettferdighet Undertrykkelse

**Nå kan du aksjonere
med din PC**
www.amnesty.no

Depotbiblioteket

00sd 25 263

det norske teatret

www.detnorsketeatret.no